

Blaise Cendrars: Moravagin

(Blaise Cendrars: Moravagin. Paris: Grasset 1926)

Zuzana Malinovská, Filozofická fakulta PU, malinovska@unipo.sk

Dve hodiny ráno

Cela odsúdených na smrť,

Monjuic, 11. mája 1924

Drahý Blaise Cendrars,

vedel som, že keď sa obrátim na Vás, urobíte i nemožné, aby ste pre mňa získali u španielskeho kráľa milosť, milosť okamžitej popravy.

Vyšlo to, podarila sa Vám ťažká vec, popravia ma skoro ráno, ďakujem, ďakujem z celého srdca.

Jeden španielsky grand (ako je tunajším zvykom) mi dnes v noci robí spoločnosť v cele; trasie sa a modlí, trasie a modlí; modlí a trasie. Je to šarmantný mladík, akých možno stretnúť na golfe v Anglicku a inde, je celý prekvapený, že v ňom nevzbudzujem hrôzu, teda fyzický odpor, keďže asi čakal, že v cele bude nejaký netvor (veď len uvážte, kráľovražda!), no a je celý prekvapený, keď vidí, že nie som nijaký anarchistický nepodarok ani nijaký darebák z predmestia, ako nás často vykresľujú v kine. Všimol som si, že ním myklo pri pohľade na moju odrezanú nohu, a tak som mu vysvetlil, že ide o vojnové zranenie; potom sme sa rozprávali o vojne, slušne, príjemne, ako v klube, a tak na štvrt'hodinku aj zabudol, načo tu vlastne je...

Hodina sa blíži. Môj mladý, slávnostne vyobliekaný španielsky grand kľučí na kľáčadle. Už sa netrasie. Modlí sa... a modlí; či som mu len vd'ačný, že je tu... slušný, dojatý, veriaci, vyumývaný (je celý napomádovaný a svetlé vlasy mu starostlivo delí na dve polovice dokonalá cestička)... ako som mu len vd'ačný, že venoval svojmu vzhl'adu hodinu predtým, ako sem prišiel... vonia módnym parfumom, parfumom od... Predsa je to príjemnejšie ako spoločnosť kňaza alebo riaditeľa väznice, či nejakého posledného bachara... neuvidím katovu tvár, neuvidím nič pod kuklou...

Ďakujem. Stískam Vám ruku. Objímam Vás. Urobte, čo len chcete s papiermi, veď viete. Zbohom.

R.

A teraz, keďže nám treba aj nejaké meno, ak chceme, aby bola kniha zrozumiteľná, tak povezm, že R. je... je... povedzme, že sa volá RAYMOND VEDA.

DUCH DOBY

a) INTERNÁT

V roku 1900 som skončil medicínu. V auguste som z Paríža odišiel do sanatória vo Waldensee pri Berne vo Švajčiarsku. Môj učiteľ a priateľ d'Entraigues, preslávnený popisom syfilisu, ma vrelo odporúčal doktorovi Steinovi, riaditeľovi, ktorému som mal robiť prvého asistenta.

Stein i jeho sanatórium boli vtedy slávni.

Ako čerstvý absolvent fakulty, ktorý sa vďaka doktorskej práci o chemizme chorôb vedomia tešil u odborníkov dobrému menu, som sa ledva vedel dočkať, kedy konečne zo seba strasím jarmo školy a zasadím silnú ranu oficiálnej výučbe.

Všetci mladí lekáři to poznají.

Špecializoval som sa teda na štúdium takzvaných „chorôb“ vôle, zvlášť nervových ťažkostí, zjavných tikov, zvykov vlastných každej živej bytosti, spôsobených účinkami vrodenej halucinácie, tohto, podľa môjho názoru, nepretržitého vyžarovania činnosti vedomia. Takéto štúdium – pre jeho mnohoraké aspekty týkajúce sa najpálčivejších otázok medicíny, vedy, metafyziky a preto, lebo si vyžaduje presné pozorovanie, trpezlivé čítanie a všeobecné vzdelanie, postreh a zručnosť, dôslednosť, logické myslenie, zmysel pre súvislosti, schopnosť predvídať, ako aj pre všetko ostatné, mimoriadne a skvostné, čo mohlo toto štúdium ponúknuť impulzívnemu a bystrému intelektu – mohlo samo osebe imponovať ambicióznejšou a prospechárskej povahy, ako som ja, umožniť jej rýchlo vzlietnuť a presadiť sa. Navyše, spoliehal som sa na svoje dialektické nadanie a... na hystériu.

Hystéria, veľká hystéria bola vtedy v lekárskejších kruhoch veľmi módna. Po úvodných prácach školy v Montpellier a v Salpetriere, ktoré takpovediac len určili a situovali predmet bádania, sa otázkou začali zaoberať viacerí vedci v zahraničí, najmä Rakúšan Freud; rozšírili a prehĺbili ju, vyňali, vyextrahovali ju z čisto experimentálnej a klinickej oblasti a urobili z nej akúsi patafyziku sociálnej, náboženskej a umeleckej patológie, kde už nešlo ani tak o rozpoznanie prejavov takej či onakej myšlienky vytvorenej v najvzdialenejšej oblasti vedomia ani o určenie simultánnosti „auto-vibrácií“ pocitov pozorovaných u subjektu, ale išlo o to vytvoriť, zo všetkých prejavov vytesať citovú symboliku nazvanú racionálna symbolika získaných alebo vrodenejších omylov podvedomia, ktorá by bola pre psychiatrov akýmsi kľúčom k snom, tak ako to kodifikoval Freud v prácach o psychoanalýze, ktoré doktor Stein vo svojom vyhľadávanom sanatóriu vo Waldensee ako prvý prakticky overoval.

Patogénia ako špeciálna kapitola všeobecnej filozofie ma nikdy nepriťahovala. Podľa mňa sa v nej nikdy nepostupovalo čisto vedecky, teda objektívne, bez moralizovania, rozumovo.

Všetci autori, čo sa venujú problematike, sú plní predsudkov. Zameriavajú sa radšej na „chorobu samotnú“, ako by hľadali a skúmali mechanizmus jej príčin, odsudzujú ju ako výnimočný, škodlivý stav a v prvom rade odporúčajú tisíc a jeden možností, ako proti nej bojovať, ako ju odstrániť, potlačiť, definujúc pritom zdravie ako stav „normálny“, absolútny a stály.

Choroby jestvujú. Nevyrábame ich ani ich neodstraňujeme ľubovoľne. Nepanujeme nad nimi. Robia nás nami, modelujú nás. Možno nás vytvorili. Sú typické pre onen stav činnosti nazývaný život. Sú možno jeho hlavnou činnosťou. Sú jednou z mnohých prejavov univerzálnej hmoty. Sú možno hlavným prejavom hmoty, u ktorej môžeme študovať len prejavy vzťahov a analógií. Sú stavom zdravia, dočasného, prechodného, nastávajúceho. Sú možno i samotným zdravím.

Určiť diagnózu je do istej miery to isté ako urobiť fyziologický horoskop.

To, čo sa konvenčne nazýva zdravím, je summa summarum len momentálnym, na abstraktnú rovinu preneseným aspektom chorobného stavu, už dosiahnutým individuálnym prípadom, uznaným, definovaným, ukončeným, odstráneným a zovšeobecneným pre potreby všetkých. Ako slovo, ktoré sa do Slovníka francúzskej akadémie dostáva len po tom, keď sa začne používať, teda keď sa zbaví sviežosti danej ľudovým pôvodom či božskej krásy poetickej hodnoty, často vyše päťdesiat rokov po svojom vzniku (posledné vydanie učeného Slovníka je z roku 1878), a ktoré sa definuje tak, že sa zakonzervuje, zabalzamuje, nechá sa hoci aj schátrať v noblesnej póze, nepravej, svojvoľnej a úplne neznámej v časoch, keď bolo módna, keď bolo aktuálne, živé, bezprostredné. Zdravie, považované za verejný majetok, nie je ničím iným ako smutným predstieraním choroby, čo vyšla z módy, choroby smiešnej, nehybnej; je čímsi slávnostne nemoderným, čo sa ako-tak drží na nohách v náručí vlastných obdivovateľov a usmieva sa na nich umelými zubami. Je to obyčajná fráza, fyziologické kliše, čosi mŕtve. A možno je to práve smrť.

Epidémie a zvlášť choroby vôle, kolektívne neurózy podobne ako veľké prírodné katastrofy v dejinách našej planéty poznačia jednotlivé etapy vývinu ľudstva. Ide o doteraz neprebádaný elementárny a zložitý chemický mechanizmus.

Dnešní lekári, i keď sú vedci, nie sú *physicians*, ako sa im hovorí po anglicky. Čoraz väčšmi sa vzdávajú od štúdia a pozorovania prírody. Zabudli, že veda musí mať povznášajúci charakter, no musí byť podriadená a prispôbená rozmerom našich duchovných chápadiel.

„Profylaxia, profylaxia!... vravia a, aby si zachovali tvár, ničia budúcnosť druhu.

V mene akého zákona, akej morálky, akej spoločnosti si dovoľujú takto vyčítať? Internujú, nasilu zadržávajú, izolujú najvýraznejších jedincov. Mrzacia fyziologických géniov, nositeľov a oznamovateľov zdravia zajtrajška. Pyšne si hovoria princovia vedy a trpiac na prenasledovacu mániu sa radi prezentujú ako obeť. Sú nevlúdni, tmárski, svoju reč zaodievajú do šiat po Grékoch a takto vyparadení sa votru všade v mene racionálneho liberalizmu obchodníkov. Výlučky, koniny sú tie ich teórie. Urobili zo seba prisluhovačov meštiackej cnosti, odpornej, ktorá bola kedysi výlučným vlastníctvom svätuškárov; odovzdali svoje vedomosti štátnej polícii a dali sa na systematickú deštrukciu všetkého, čo je vo svojej podstate idealistické, teda nezávislé. Kastrujú takých, čo sa dopustili zločinu z vášne, ba dokonca útočia i na mozgové komory. Sú senilní, impotentní, eugenistickí a myslia si, že sa im podarí vytrhnúť zlo. Ich márnivosti sa vyrovná len ich podlosť a jedine pokrytectvo brzdí ich posadnutosť nivelizovať, pokrytectvo a chlipnosť.

Len si všimnite lekárov duševných chorôb. Urobili zo seba služobníkov pre zločiny boháčov. Podľa vzoru Sodomy a Gomory vytvorili raje naruby; vybudovali verejné domy, ktorých prah prekročíte len s bankovkami, kde sezam znamená zlato. Všetko je tam zariadené na udržiavanie a rozvíjanie tých najpodivuhodnejších nerestí. Najvyberanejšia veda tam podporuje pôžitkárstvo pomätcov a maniakov, tak príšerne moderných vo svojej zložitosti, že popri nich sú vrtochy takého Ľudovíta II. Bavorského alebo i takého markíza de Sade len vyberanou hrou. Tam je zločin pravidlom. Nič tam nie je ani obludné ani proti prírode. Všetko ľudské je tam však cudzie. Umelé náhrady fungujú v gumenom tichu. Zadky zo striebra a vulvy z kože a chrómu sa tam nosia. Poslední rovnostárski komunardi doktori ako bol Guillotin cynicky operujú obličky a bedrá aristokratov. Urobili zo seba duchovných vodcov chrbtových kostí a chladno vykonávajú laparotómiu vedomí. Vydierajú, podvádzajú, zatvárajú a príšerným spôsobom vymáhajú priznania. Navykajú na éter, ópium, morfium a kokaín, obmedzovaním a dávkovaním. Všetko je postavené na určenej stupnici a podľa neodvolateľných štatistík. Kombinujú sa sprchy, jedy; ráta sa s nervovou vyčerpanosťou a so zvýšením citlivosti. Dejiny nikdy nepoznali takéto združenie pustošiteľov; to, čo sa traduje o inkvizícii a o jezuitoch, nikdy nedosahovalo takúto virtuozitu v umení ťažiť z neduhov rodín s erbmi. A práve do ich rúk sa zverí dnešná spoločnosť! A práve v ich rukách sa vytvára život zajtrajška!

Tak teda sem som sa chcel dostať: chcel som napísať desivú obžalobu psychiatrov, určiť ich psychológiu, vymedziť, definovať ich profesionálne deformované vedomie, zničiť ich moc a vystaviť ich odplate verejnosti.

Nebolo preto pre mňa nič lepšie ako sa dostať do slávnej inštitúcie vo Waldensee.

b) MEDZINÁRODNÉ SANATÓRIUM

Doktor Stein dosiahol vrchol slávy.

Bol to vysoký a silný muž vždy v novom obleku. Tento krasorečník a neúnavný diskutér nosil starostlivo udržiavanú hustú briadku, ktorá jeho statnú postavu ešte viac rozširovala. Živil sa výlučne kyslým mliekom, ryžou varenou na pare a kolieskami banánov s maslom. Bol veľmi na ženy, pričom jeho uhladené spôsoby skrývali brutálnu národu, ktorú prezrádzali

ploché nohy, nechty ako lopatky, upretý pohľad a strnulý úsmev. Na chrbte prstov mal výrazné ochlpenie.

Tento vedec, sveták, propagátor gymnastiky lietal po medzinárodných kongresoch, na ktorých sa rozoberala domestikovaná veda, vždy v sprievode jedného z tých svojich tímov zdravotníkov – strážcov – modelov, čo s ním chodievali všade a pod jeho osobným vedením vyhrávali všetky prvé miesta v gymnastických súťažiach; boli to dokonalí atléti, živá reklama, pýcha a špecialita inštitúcie, zosobnenie a bezplatný dôkaz mimoriadnej výnimočnosti jeho metódy. Písanie tohto demagogického pracanta nikdy neunavovalo. Každoročne vydával rozsiahly elaborát hatlanín, ktorý bol okamžite preložený do všetkých jazykov. Nekonečné množstvo novinových článkov šírilo jeho meno. Práve on prišiel prvýkrát s vulgarizáciou sexuálnej problematiky, ktorá niekoľko rokov nato zaplavila svet prívalovou vlnou hanebných i protestujúcich textov. Ako iniciátor reformy v obliekaní, ktorý zaviedol hygienickú spodnú bielizeň z ľavej srsti, bol zároveň i propagátorom varenia v pare, akéhosi kulinárskeho esperanta.

Stein miloval peniaze. Jeho lačnosť po zisku bola povestná. Vlastnú manželku, rumunskú Židovku, neforemnú a hrbatú, ktorá mu priniesla do vena niekoľko miliónov, dal chladnokrvne internovať. Povrávalo sa, že napoly s *kaiserom* mu patrili akcie berlínskeho Veľkého divadla a že levantské bordely v Stredomorí zlúčil do trustov od Carihradu až po Alexandriu.

Stein bol osobným priateľom viacerých hláv štátov. Dohadzovačov si lovil v radoch najvyššie postavenej zberby diplomatov, špiónov, kontrašpiónov a detektívov z veľvyslanectiev. Jeho klientela sa skladala z tejto zvláštnej vrstvy, napoly dedične zaťaženej, napoly záhaľčivej, trošilinku arogantnej a veľmi žoviálnej, ktorá navštevovala erotické salóny v Ríme, kúpeľné mestá, herne a medzinárodné paláce v centre Paríža a ktorých majetok pozostával z celej série diplomatiek, abonentiek do spacích vozňov, rôznofarebného zväzku účteniek zo záložní, nevyplatených faktúr a potvrdení o prípadnom angažmán do muzikálu. Extravagantní ruskí princovia, tvrdé Američanky, čo lietajú po svete a hľadajú ideál klaviristu, šľachtici od Dunaja, mladí nemeckí milionári, komplikovaní a provokujúci, sem-tam nejaký naozajstný markgraf či nejaká naozajstná Adelaida zo Škótska neurčitého veku, strašne sentimentálna. Tento mikrosvet sa stretával uňho, jedni hľadali odpočinok, iní pôžitok, všetci však utekali pred každodennými starosťami a úplne sa odovzdali do starostlivej opatery majstra. A Stein sa predvádzal, chvastal, rozdával rady, vydával príkazy, všetkých ich šalel a neúnavne bavil.

Uprostred svahu na miernom kopci nad jazerom M... sa priamo na slnečnú stranu otváralo šesťsto okien Kurhausu. Všetko tu bolo vyrátané na potešenie zo slastného komfortu. Všetko tu bolo nové, blyšťavé, dosť neistého vkusu, ktorý sa však páčil. Návštevníci sanatória mohli úplne slobodne prichádzať a odchádzať. Pacienti mohli robiť výlety do okolia a zájsť až do Bernu či do Interlaken. Čudné distingvované dvojice brázdili cesty a z diaľky sprevádzali zamračených ťuťmákov, ktorým pod tenkým sakom z alpagy vytŕčali herkulesovské tvary. Okolo inštitúcie bol park s viacerými hektármi a v ňom sem-tam roztrúsené luxusné vilky, v ktorých sa pred nebojácnym zrakom strážcov niekedy slávili príšerné orgie a temné drámy. V tejto arche nerestí bolo k dispozícii drahé, nablyšťané a vyberané vybavenie. Zdomácnelo a sprístupnelo, pružne a mlčky prechádzalo od host'a k host'ovi, podvolilo sa a prispôsobilo i najmenšiemu rozmaru, uspokojilo i najposlednejšiu zmyselnú potrebu. Pôsobilo ako magnet, uľahčovalo život a zjednodušovalo fungovanie tak, že veľa „chorých“ nechcelo viac zo sanatória odísť, tamojšie vybavenie ich natoľko očarilo, stimulovalo a udržovalo.

Avšak za touto lesklou fasádou, za trblietajúcimi sa sklami skleníka, v ktorom sa rozvíjali tí, čo od života dostali nadpriemerné dedičstvo, nasiaknutí blahobytom, za týmito umelými a vyčačkanými kulisami bolo všade cítiť tragickú disciplínu, nemilosrdný časový harmonogram geometricky upravujúci denný režim pomätencov a bláznov. Disciplína

vyčnievala z viditeľnej úpravy záhrady, zo systematického rozloženia izieb, zo zvláštnej organizácie stravovania, z tisíc a jednej zábaviek, ktoré zmyselne útočili na oči a naplňali vzduch ako jemný a zradný parfum, parfum špionáže. Tejto atmosfére sa nedalo odolávať, človek sa znenazdajky ocitol v jej osídlach, presiaklo mu to životom, dušou, mozgom, srdcom a rozložilo i tú najpevnejšiu vôľu.

Vzadu v parku sa týčili červené budovy akoby nejakej anglickej farmy pripomínajúce stajne pre pretekárske kone. A tam, v jednoduchých boxoch a obklopení neskutočnou starostlivosťou, čakali pomaly na smrť nevyliciteľní miliardári.

Vďaka svojmu postaveniu medzinárodnej celebrity poznal doktor Stein viaceré štátne tajomstvá; keby bol aspoň na chvíľku súhlasil, mohol veru podrobne porozprávať o tragických udalostiach, pri ktorých tiekla na rakúskom dvore krv; ale jeho nevyčerpatelný prúd reči nikdy nič neodhalil a ani vistéria na fasáde anglickej farmy nikdy neprezradili, že dedinská farma bola aj štátnou väznicou.

Stein netušil, akého votrelca si priviedol domov, nepoznal moje temné úmysly.

Vzťahy sme si určili hneď na začiatku.

Každé ráno som mu mal podávať hlásenie, o štvrtej, kým on, úplne nahý, venoval štvrtíhodinku švédskej gymnastike, čupiac v izbe na parketách. Potom som ho celý deň nevidel; trielil som rovno na oddelenie, kde som skontroloval zapnutie kúrenia a strojov. O siedmej začala vizita chorých a trvala do trinástej. Potom mi do bytu doniesli skromný obed. Od pätnástej do sedemnástej som mal prístup do knižnice umiestnenej v jednom z pavilónov v záhrade; mimoriadne pracovné zaradenie mi umožňovalo mať kľúč od miestnosti s chorobopismi, pretože som – čo som zabudol povedať – bol vedúcim oddelenia patriaceho k anglickej farme. Večer po poslednej obchôdzke som osobne pripravoval šťavičky a uspokojujúce lieky.

Po tom, ako si odkrúтите tri mesiace s nevyliciteľne chorými, vás zaradím na moje vlastné oddelenie vypočúvania, povedal Stein pri lúčení. Vyžaduje si to obrovskú zručnosť. Najviac sa pritom naučíte. Šesť mesiacov nato vás vymenujem za vodcu vedomia jednej z mojich najmilších pacientok. Má úzkostné fóbie, mravné delírium z dotykov, bude to pre vás pekný vstup do problematiky.

Bol som teda sám sebe pánom. Bola to moja najväčšia túžba. Mohol som pokračovať v práci na patogénnom chemizme. Priamo na mieste som mal dokumentáciu, mohol som si dlhodobo pripravovať spis, ktorý som chcel venovať skvostnej spoločnosti a kolegom z iných oddelení.

Tajný oheň ma rozpaľoval, pomáhal mi prekonávať fyziologické zlyhania organizmu vyčerpaného desaťročným intelektuálnym preťažením a odriekaním v Paríži.

Už som spomínal, že činnosť vedomia je vrodená halucinácia. Keďže pochádzame z vody, život je neustálym rytmom vlažnej vody. Vodu máme v bruchu i v uchu. Univerzálny rytmus cítime v peritóniu, ktoré je naším kozmickým bubienkom, kolektívnym hmatom. Prvým naším individuálnym zmyslom je ucho vnímajúce rytmus jedinečného života jedinca. Práve preto začínajú všetky ochorenia ťažkosťami so sluchom, ktoré sú podobne ako rozvinutie podmorského života kľúčom k minulosti a predpokladom nekonečnej budúcnosti. Ja ako lekár som nemal za úlohu zastaviť tento rozvoj. Skôr som ho chcel urýchliť, znásobiť tonické príhody a uskutočniť pomocou veľkého zvratu dokonalý súlad novej harmónie. Budúcnosť.

Chcel som pootvárať všetky kliečky, všetky zverince, všetky väznice, hospice so šialencami, chcel som vidieť najväčších divochov na slobode a študovať rozvoj neočakávanej ľudskej existencie. A ak som následne upustil od svojich machiavelistických bojových a karieristických plánov, ak ma kariéra prestala zaujímať, ak som sa rozhodol odložiť na neskôr písanie významných kníh, ak som sa dobrovoľne zriekol slávy, ktorú som si sľuboval už po prvých prácach, tak je to preto, lebo som na oddelení na anglickej farme stretol úžasného

jedinca a ten mi mal pomôcť predstaviť revolúciu, transformáciu a narušiť všetky sociálne hodnoty, ale i život.

(Ukážka je z pripravovaného prekladu, ktorý v roku 2012 vyjde vo vydavateľstve Kalligram)

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu Vybudovanie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnickeho centra, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“